

ਫੁਲ ਬੈਂਚ

ਡੀ. ਫਲਸ਼ੋ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਏ.ਐਨ. ਗਰੋਵਰ, ਜੇ.ਜੇ. ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ

ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ, - ਅਪੀਲਕਰਤਾ

ਬਨਾਮ

ਜੱਸੋ ਅਤੇ ਹੋਰ, - ਜਵਾਬਦਾਤਾ।

13 ਨਵੰਬਰ, 1961

1957 ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ ਨੰ. 281

ਟੋਰਟ- ਮਾਸਟਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰ- ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕਠੋਰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ- ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਹੱਦ- ਫੌਜੀ ਹੈਂਡਕੁਆਰਟਰ ਨੂੰ ਕੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਫੌਜੀ ਟਰੱਕ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਘਾਤਕ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ- ਸਰਕਾਰ- ਕੀ ਉਸ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ।

ਵੋਲ. XV- (1)]

ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ

709

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਛੋਟ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਫੌਜੀ ਹੈਂਡਕੁਆਰਟਰ ਨੂੰ ਕੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਫੌਜੀ ਟਰੱਕ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਡਿੱਗ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਘਾਤਕ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਲਾ ਸਥਿਤ ਜਨਰਲ ਹੈਂਡਕੁਆਰਟਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤੱਕ ਕੋਲੇ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ, ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਟਰੱਕ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਟਰੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੀ, ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ।

ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਗਰੋਵਰ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ 3 ਜਨਵਰੀ, 1961 ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਕੇਸ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਫਲਸ਼ੋ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵਾਲਾ ਪੂਰਾ ਬੈਂਚ; ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਗਰੋਵਰ ਨੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਸ ਨੂੰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ 10 ਜਨਵਰੀ, 1962 ਨੂੰ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਦੁਲਟ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਗਰੋਵਰ ਦੀ ਇੱਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸ਼੍ਰੀ ਆਰ.ਐਸ. ਬਿੰਦਰਾ, ਸੀਨੀਅਰ ਸਬ-ਜੱਜ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ, ਮਿਤੀ 22 ਜੂਨ, 1957 ਨੂੰ, ਮੁਦਈ ਨੂੰ 5,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਪਾਤਕ ਲਾਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਚਾਓ ਪੱਖ ਅਦਾਲਤੀ ਫੀਸ ਦਾ 1/4

ਹਿੱਸਾ ਅਦਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ 3/4 ਹਿੱਸਾ ਮੁਦਈ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁਲੈਕਟਰ ਨੂੰ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਚਾਓ ਪੱਖ 22 ਜੂਨ, 1957 ਤੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਸੀ.ਡੀ. ਦੀਵਾਨ, ਡਿਪਟੀ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ।

ਮਨਮੋਹਨ ਨਾਥ ਅਤੇ ਐਸ.ਐਸ. ਮਹਾਜਨ, ਐਡਵੋਕੇਟ, ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਲਈ।

710

ਪੰਜਾਬ ਸੀਰੀਜ਼

[ਵੋਲ. XV- (1)

ਆਰਡਰ

ਫਾਲਸ਼ੋ, ਜੇ.- ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:-

"ਕੀ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਜਨਰਲ ਹੈਂਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਕੋਲਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੌਰਾਨ, ਫੌਜੀ ਡਰਾਈਵਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ।"

ਸੰਖੇਪ ਤੱਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ 7 ਦਸੰਬਰ, 1954 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਫੌਜੀ ਟਰੱਕ ਜੋ ਕੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਫੌਜ ਦੇ ਜਨਰਲ ਹੈਂਡਕੁਆਰਟਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਫੌਜ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਖਾ ਰਾਮ ਮਿਰਤਕ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਆਸ਼ਰਿਤਾਂ, ਇੱਕ ਵਿਧਵਾ ਅਤੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ, 20,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ। ਹਰਜਾਨੇ ਵਜੋਂ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮਿਰਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਟਰੱਕ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਇਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਸੀ।

ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬਚਾਅ ਦੇ-ਪੱਖੀ ਸੀ, ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਟਰੱਕ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰਜਾਨੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਿਰਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਯੂਨੀਅਨ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਗਣਨਾ 5,000 ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਰਕਮ ਲਈ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮਾਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਇਸ ਫ਼ਰਮਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਹੁਣ ਇਸ ਬੈਂਚ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਫ਼ਰਮਾਨ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਵੋਲ. XV- (1)]

ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ

711

ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਯੂਨੀਅਨ ਬਨਾਮ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ (1) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਜੇ. ਅਤੇ ਮੈਂ, ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 300 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਖਰਕਾਰ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ 'ਤੇ ਉਸੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਤੱਥ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਫੌਜੀ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਇੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤਹਿਤ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਮੋਟਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਗੱਡੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਟੁਕੜੀਆਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਟਰੱਕ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਡਰਾਈਵਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰਾਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰਿਆ ਅਤੇ ਮਿ੍ਰਤਕ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਡਰਾਈਵਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਫੈਸਲਾ ਪੇਨਿਨਸੁਲਰ ਅਤੇ ਓਰੀਐਂਟਲ ਸਟੀਮ ਨੈਵੀਗੇਸ਼ਨ ਕੰਪਨੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਸਕੱਤਰ (2) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੂਰਬ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(1) 1959 ਪੀ.ਐਲ.ਆਰ. 30

(2) 6 ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਅੰਤਿਕਾ ਏ, ਪੰਨਾ 1

712

ਪੰਜਾਬ ਸੀਰੀਜ਼

[ਵੋਲ. XV- (1)]

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਕੌਸਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ ਜੇਕਰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਆਮ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਪਰਖ ਪੀਕੋਕ, ਸੀ.ਜੇ., ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ:-

"ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ... ਉੱਦਮਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ

ਅੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੌਂਪੇ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।"

ਉਸ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੱਥ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਮੁਦਈ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸੜਕ ਤੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡੈਕਯਾਰਡ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਪਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਡੈਕਯਾਰਡ ਸੇਵਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਹੇ ਦੀ ਭਾਰੀ ਕਾਸਟ ਸੁੱਟੀ ਗਈ ਸੀ, ਡੈਕਯਾਰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਤੱਕ ਸੜਕ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੌਂਸਲ ਬਨਾਮ ਹਰੀ ਭਾਨਜੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (1) ਵਿੱਚ, ਸਰ ਚਾਰਲਸ ਏ. ਟਰਨਰ, ਸੀ.ਜੇ. ਅਤੇ ਮੁਤੁਸਾਮੀ ਅਈਅਰ, ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮਿਊਂਸਪਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਨਮਕ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

(1) ਐਲ.ਐਲ.ਆਰ. 5 ਮਦਰਾਸ 273.

ਵੋਲ. XV- (1)]

ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ

713

ਇਹਨਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਛੋਟ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਜਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਨੌਕਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਿਸਨੇ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਰਾਮ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ (1), ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਮੋਟਰ ਵਾਹਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉੱਠਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜ਼ਖਮੀ ਮੁਦਈ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ 7,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੱਡੀ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਦੁਰਗਾ ਦਾਸ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਦਈ ਦੁਆਰਾ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਵਾਲ ਫੁੱਲ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ (i) ਕੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਨੰਬਰ 2 (ਦੁਰਗਾ ਦਾਸ ਡਰਾਈਵਰ) ਦੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਸ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ii) ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਘਿਨਾਉਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫੈਸਲਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਜੇ.,

ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਦੁਲਟ, ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਖਿਆ:-

"ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਖਾਸ ਨੌਕਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।

(1) ਆਈ.ਐਲ.ਆਰ. (1961) 2 ਪੁੰਜ. 325 (1901) 63 ਪੀ.ਐਲ.ਆਰ. 231.

714

ਪੰਜਾਬ ਸੀਰੀਜ਼

[ਵੋਲ. XV- (1)

ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਸਰਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਲਈ ਰਾਜ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜੀਬ ਡਿਊਟੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮਾਲਕ, ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ, ਉਸਦੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇੱਕ ਆਮ ਮਾਲਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜਨਤਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਰਾਜਸਥਾਨ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ ਇਕ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਮਐਸਟੀ. ਵਿਧਿਆਵਤੀ ਬਨਾਮ ਲੋਕਮਲ (1), ਉਹ ਚਲਾ ਗਿਆ-

"ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਦੁਆਬੀਆ ਦੀ ਮੁੱਖ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵਪਾਰਕ ਵਿਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ, ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਦਦ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੁਖਦਾਈ ਐਕਟ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਸ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਅਜੀਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡਰਾਈਵਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

(1) ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1957 ਰਾਜਸਥਾਨ 305

ਵੋਲ. XV- (1)]

ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ

715

ਨਾ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਨਾ ਹੀ ਅਥਾਰਟੀ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਆਮ

ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਆਂਗਾ, ਜਿਸਦਾ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਫਿਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਿ੍ਰਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਮੋਟਰ ਵਾਹਨ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਇੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠਾਂ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਾਂਚੂ, ਸੀ.ਜੇ., ਅਤੇ ਡੇਵ, ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਆਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਡੇਵ, ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ-

"ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਅਤੇ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗ ਦੇ ਆਚਰਣ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।"

ਇਸ ਟੈਸਟ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਡਿਪੂ ਜਾਂ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਕੋਲੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਟਰੱਕ ਨੂੰ ਸ਼ਿਮਲਾ ਸਥਿਤ ਜਨਰਲ ਹੈਂਡਕੁਆਰਟਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤੱਕ ਚਲਾਉਣਾ ਇੱਕ ਰੁਟੀਨ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਟਰੱਕ, ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਟਰੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੀ, ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਟਰੱਕ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਕੇਸ ਦੇ ਅਜੀਬ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕਿ ਡਰਾਈਵਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

716

ਪੰਜਾਬ ਸੀਰੀਜ਼

[ਵੋਲ. XV- (1)]

ਉਸ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟਰੱਕ ਫੌਜੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤਜਵੀਜ਼ ਲਈ ਅਥਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਰਜਾਨੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਾਹਨ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਟਰੱਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਡਿਊਟੀ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਸ ਨੂੰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਜੇ.- ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਏ.ਐਨ. ਗਰੋਵਰ, ਜੇ.- ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਬੀ.ਆਰ.ਟੀ.

ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਤਾ -

ਉਰਮਿਲਾ ਰਾਣੀ

ਡਿਸਕਲੇਮਰ- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।